

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Abbasoğulları ve Alioğulları Arasındaki Siyasi Çekişmelerin Edebî Yansımaları

The Literary Reflections of the Political Conflicts Between Sons of Abbas and Sons of Ali

Yazarlar / Authors

Nail KARAGÖZ

Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi İslam Bilimleri Bölümü
Bişkek / KIRGIZİSTAN
nail.karagoz@manas.edu.kg
<https://orcid.org/0000-0001-6409-6513>

Elvira TAGAEVA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi İslam Bilimleri Bölümü
Bişkek / KIRGIZİSTAN
tagaeva.elvira200@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8561-7573>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 22/08/2024

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 01/12/2024

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2024

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık / December

Yıl/Year: 22 Sayı/Issue: 44 Sayfa /Page: 167-189

Atıf/Citation: Karagöz, Nail – Tagaeva Elvira. “Abbasoğulları ve Alioğulları Arasındaki Siyasi Çekişmelerin Edebî Yansımaları”. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (Aralık 2024), 167-189.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.15536981>

● Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

ABBASOĞULLARI VE ALİOĞULLARI ARASINDAKİ SİYASİ ÇEKİŞMELERİN EDEBİ YANSIMALARI

Öz

Kureyş kabilesine mensup Haşimiler içinde yer alan Hz. Muhammed'in amcalarından Hz. Abbas ile Ebu Talib'in oğlu Hz. Ali'nin soyundan gelenler arasındaki siyasi rekabet çok fazla bilinmemektedir. Abbasoğulları, iktidarlarını Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'ın soyuna dayandırarak meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir. Ancak Abbasoğullarının iktidara gelmesi, Hz. Muhammed'in amcası Ebû Tâlib'in soyundan gelen Alioğulları ile bir çekişme sürecini de beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, Abbasoğullarının Emevî iktidarını ele geçirdikten sonra Abbasoğulları ile Alioğulları arasındaki çekişmeleri ele almakta, söz konusu mücadelenin İslam dünyasında dinî metinlere nasıl yansıdığını öne çıkarmaktadır. Bu çekişmelerin tefsirlerde, hadislerde, özel amaçla yazılan kitaplarda ve hutbelerde vs. nasıl işlendiğini ve yorumlandığını incelemektedir. Makale, özellikle Abbasoğullarının siyasi meşruiyetini sağlamak için tarihî ve dini argümanları nasıl kullandıklarını göstermeye çalışmaktadır. Makalenin amacı, bu tarihsel çekişmelerin İslam dünyasına siyasi, dini ve kültürel gelişimindeki etkilerinin ortaya çıkmasına katkı sağlamak, böylece dini malzemenin günümüzdeki siyasi ve ideolojik çatışmalarda delil olarak sunulmasını tarihen örneklendirmeye çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, Abbasoğulları, Alioğulları, İktidar, Çekişme.

The Literary Reflections of the Political Conflicts Between Sons of Abbas and Sons of Ali

Abstract

The political rivalry between the descendants of Abbās, an uncle of Muḥammad, and the descendants of Alī, the son of Abū Ṭālib, within the Quraysh tribe, is not well known. The Abbāsids sought to legitimize their rule by tracing their lineage to Abbās. However, their rise to power led to conflict with the Alawites, descendants of Alī. This study examines the rivalry between the Abbāsids and Alawites after the Abbāsīd overthrow of the Umayyads, focusing on how this conflict was reflected in Islamic religious texts. It explores how these disputes were addressed in commentaries, hadīths, specialized books, and sermons. The article highlights how the Abbāsids used historical and religious arguments to establish their legitimacy, aiming to reveal the impact of these conflicts on the Islamic world's political, religious, and cultural development, and how religious material has been used in contemporary political and ideological disputes.

Keywords: History of Islamic Sects, Sons of Abbās, Sons of Alī, Power, Rivalry.

Giriş

İslâm'ın erken dönemlerinden itibaren Müslüman toplumlar arasında siyasi ve dini liderlik konusunda çekişmeler ve mücadeleler sıklıkla yaşanmıştır. Bu çekişmelerden biri Emevîler ile Hâşimîler arasında gerçekleşmiştir. İslâm öncesinden başlayan bu çekişmenin İslâm'ın erken dönemlerinde önemli siyasi ve dini yansımaları olmuştur. Hz. Muhammed'in vefatının ardından yönetime gelen dört raşit halifeden sonra Kureyş, liderlik konusunda Emevîler ve Hâşimîler olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. O dönemde Emevîler, Kureyş kabilesinin Muâviye b. Ebû Süfyân'ın liderliğindeki bir Arap kabilesiydi ve İslâm devletini yöneten ilk hanedanı oluşturuyordu. Hâşimîler ise Hz. Muhammed'in akrabaları ve onun soyundan gelenlerdi ve liderlik konusunda Emevîler'e karşı hak iddiasında bulunmaktaydılar.

Abbasoğullarının soyu, Hz. Muhammed'in amcası Hz. Abbas'a dayanmaktadır. 750 yılında Emevîlerin iktidarına son veren bir isyan hareketiyle halifelik makamını ele geçirmişlerdir. Abbasoğullarının iktidara gelmesi, yeni bir çekişmenin başlamasına neden olmuştur. Bu, Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan gelen Abbasoğulları ile diğer amcası Ebû Tâlib'in oğlu

Ali'nin soyundan gelen Alioğulları arasındaki çekişmedir. Abbasoğulları ile Alioğullarının arasındaki bu çekişme, Emevîler ile Hâşimîler arasındaki çekişme¹ kadar yaygın olarak bilinmemektedir. Bu az bilinirlik, konuyu çalışma fikrimizin oluşmasının ana nedenlerinden biridir denilebilir. Bu çekişme her ne kadar çok bilinmese de başta İslâm Tarihi kaynakları olmak üzere tefsir, hadis vb. pek çok ilmi disiplinin kaynağına yansımış ve bu kaynaklar sayesinde toplumu etkilemiştir.

Emevî-Hâşimî çekişmesi, İslâm toplumu üzerinde derin ve uzun süreli etkileri olan bir dizi siyasi, dini ve toplumsal olayı tetiklemiştir. Bu çekişme, Emevîlerin iktidarı döneminde uzun süre devam etmiştir. Ancak Abbâsoğullarının yönetimi devralmasıyla birlikte, dengeler değişmeye başlamıştır.

Alioğulları, Abbasoğullarının iktidar olmasındaki rollerini göz önünde bulundurarak Abbasi iktidarını sorgulamış ve iktidarın gücünden çeşitli şekillerde yararlanmaları gerektiği beklentisine girmişlerdir. Abbasoğullarının iktidarlarını güçlendirme ve muhalefeti bastırma refleksine girmeleri sonucunda çeşitli iç savaşlar ve çekişmeler yaşanmıştır. Alioğulları ile Abbasoğulları arasındaki bu çekişmeler, Abbasoğullarının iktidarlarının ilk dönemlerinde ve sonrasında devam etmiştir.

Bu makalede, Abbasoğulları ile Alioğulları arasındaki çekişmelerin, metinlere nasıl yansıdığını incelemeyi amaçlamaktayız. Çeşitli yazılı kaynaklarda bu çekişmelerin nasıl işlendiğini, nasıl yorumlandığını ve nasıl anlatıldığını ele alacağız. Bunu, İslâm dünyasının geçmişini anlamak ve bu dönemdeki siyasi-dinî dinamikleri kavramak için önemli görmekteyiz. Abbasoğulları ile Alioğulları arasındaki bu çekişmeler, İslâm dünyasının tarihine ve kültürel mirasına derin izler bırakmıştır. Bu makalenin, bu çekişmelerin farklı ilim dallarına ait metinlere yansımalarını ortaya koymak suretiyle İslâm tarihindeki bu önemli dönemi anlamamıza katkı sağlayacağını umuyoruz.

Abbasoğulları ve Alioğullarının mücadelelerini anlatan bazı çalışmaların yapıldığını görmekteyiz. 2014 yılında Yusuf Koçak tarafından yapılan yüksek lisans tezinde Abbasoğulları ile Alioğullarının Abbasî devletinin kuruluş dönemindeki mücadeleleri ele alınmıştır. Koçak, *Abbâsîler'in Kuruluş Döneminde Abbasiyyun-Talibiyyun Mücadelesi* adlı tezinde daha çok tarihî mücadelelere yer vermiştir.²

Konuyla ilgili makale çalışmaları da bulunmaktadır. Mustafa Köse'nin *Abbasilerin Dini/Siyasi Meşruiyet Arayışları ve Tarihin Tahriî* adlı çalışması mevcuttur. Mustafa Köse'nin makalesi, Abbasî Devleti'nin iktidarını pekiştirmek için geçmişi nasıl şekillendirdiğini ve meşruiyet arayışlarını incelemekte ve dini metinleri ideolojik olarak kullanarak, toplumsal ve siyasi muhalefetle başa çıkmak için çeşitli meşruiyet söylemleri geliştirdiklerini anlatmaktadır.³ Cemil Hakyemez, *Abbasî Devletine Yönelik Alioğulları veya Şîî Tehdidi* adında bir makale yazmış, bu makalede Abbasî halifeleri ile onlara karşı çıkan Şii gruplar arasındaki mücadeleleri ve bu mücadelelerin dönemin siyasi ve toplumsal dinamiklerine etkilerini incelemiştir. Hakyemez, özellikle Hz. Ali'nin soyundan gelenlerin Abbasî halifelerine karşı olan politik ve ideolojik meydan

¹ Emevîler ile Hâşimîler'in çekişmesi için bk. İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî Mücadelesi: İslâm Öncesinden Muâviye Devrinin Sonuna Kadar* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 107-397.

² Yusuf Koçak, *Abbâsîler'in Kuruluş Döneminde Abbasiyyun-Talibiyyun Mücadelesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 38-96.

³ Mustafa Köse, "Abbasilerin Dini/Siyasi Meşruiyet Arayışları ve Tarihin Tahriî", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2020), 133-165.

okumalarını detaylı bir şekilde analiz etmiştir.⁴ Konuyla ilgili diğer bir makale Nahide Bozkurt'un 2002 yılında yayınlanan *Alioğullarının Siyasal İktidar İstencinde -Abbâsiler Dönemi- İlk Mücadelesi: Muhammed en-Nefsu'z-Zekiyye'nin İsyanı* adlı çalışmasıdır. Bu çalışma, Alioğullarının hilafet'in kendi hakları olduğunu iddia etmelerinin sonucunda çıkan Muhammed en-Nefsu'z-Zekiyye'nin isyanını geniş şekilde ele almıştır.⁵ Mehmet Azimli'nin *Abbasiler Dönemi Muhammed en-Nefsu'z-Zekiyye ve Kardeşi İbrahim'in İsyanı* adlı makalesi, Abbasiler döneminde Muhammed en-Nefsu'z-Zekiyye ve kardeşi İbrahim'in isyanını incelemektedir. Makalede, bu isyanın siyasi, sosyal ve dini bağlamdaki etkileri ele alınarak, Abbasî yönetimine karşı gösterilen muhalefetin nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, isyanın İslam tarihindeki yeri ve Abbasîlerin otoritesine olan etkileri tartışılmaktadır.⁶

Tez ve makalelerin yanında konuyla ilgili olarak Mehmet Ali Büyükkara *İmamet Mücadelesi ve Hâşimoğulları* başlıklı bir kitap çalışması yapmıştır. Eser, İslâm düşünce tarihinde imamet meselesini Hâşimoğulları merkezli olarak inceler ve Abbasî hareketi ile Alioğulları arasındaki ideolojik çatışmayı vurgular. İmamet/hilafet kavramlarının aile içi nesepeler arasındaki fikir çatışmalarına nasıl dönüştüğünü, özellikle hicrî ikinci asra odaklanarak açıklar.⁷ Bu çalışmalar söz konusu çekişmeye daha çok tarihi perspektiften bakmış ve siyasi olaylar üzerine odaklanmıştır. Bu nedenle makalemizin, siyasi çekişmelerin yazılı kaynaklara nasıl yansıdığı konusunda derli toplu bir çalışmaya duyulan ihtiyacı az da olsa karşılayacağı umudundayız.

Çalışma konumuz olan Alioğulları Abbasoğulları çekişmesini daha iyi anlayabilmek için tarihi sürece göz atmakta fayda vardır.

1. Tarihi Süreçte Hâşimoğulları Ümeyyeoğulları Çekişmesi

Benî Hâşim ve Benî Ümeyye, İslâm'dan önce ve sonra da önemli Arap kabileler arasında yer alır. Her iki kabile de İslâm'ın erken dönemlerinde siyasi ve sosyal açıdan önemli roller üstlenmiş ve İslâm toplumunun gelişiminde etkili olmuştur. Bu iki kabilenin ortak atası Kusay'ın oğlu Abdülmenaf'dır.⁸

Cahiliye döneminde Hâşimoğulları ile Ümeyyeoğulları arasında savaş şeklinde kanlı bir mücadeleden söz edilmese de bu iki kabile arasındaki iki rekabetten bahsedilmektedir. Bunlar Hâşim b. Abdimenaf'la Ümeyye b. Abdışems ve bunların çocukları olan Abdülmuttalib b. Hâşim ile Harb b. Ümeyye arasında gerçekleşen rekabettir. Söz konusu rekabetlerin sebebi, daha çok bir ailenin rakip ailenin şerefini kıskanmasıdır ve sonunda bu anlaşmazlıklar hakeme başvurularak çözümlenmiş,⁹ herhangi bir savaşa dönüşmemiştir.

Son Peygamber'in Benî Hâşim'den çıkması bu iki kabilenin arasındaki mücadelenin yeniden canlanmasına sebep olmuştur. Benî Hâşim Hz. Muhammed'i desteklerken, Benî Ümeyye'nin çoğu müşriklerin tarafını tutmuştur.¹⁰ Ayrıca Mekke'nin fethine kadar

⁴ Cemil Hakyemez, "Abbasî Devletine Yönelik Ali Oğulları veya Şii Tehdidi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (2010), 327-341.

⁵ Nahide Bozkurt, "Alioğullarının Siyasal İktidar İstencinde - Abbasiler Dönemi - İlk Mücadelesi Muhammed en-Nefsu'z-Zekiyye'nin İsyanı", *Dini Araştırmalar* 5/13 (2002), 109-118.

⁶ Mehmet Azimli, "Abbasiler Dönemi Muhammed en-Nefsu'z-Zekiyye ve Kardeşi İbrahim'in İsyanı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/2 (2008), 55-74.

⁷ Mehmet Ali Büyükkara, *İmamet Mücadelesi ve Hâşimoğulları İlk Şiiler: Hicrî İkinci Asır* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2020), 34-107.

⁸ Sarıçam, *Emevî-Hâşimî Mücadeles: İslâm Öncesinden Muâviye Devrinin Sonuna Kadar*, 107.

⁹ Sarıçam, *Emevî-Hâşimî Mücadeles: İslâm Öncesinden Muâviye Devrinin Sonuna Kadar*, 88-100.

¹⁰ Hüseyin Gazi Yurdaydın, *İslâm Tarihi Dersleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971), 15. Hz. Peygamber'in

muhalefetlerini sürdürerek Hz. Muhammed'le mücadele etmişlerdir. Örneğin Bedir savaşında Benî Hâşim'in Benî Ümeyye'den bazı kimseleri öldürmesinin intikamını Uhud'da Hz. Hamza'yı şehit ederek almışlardır.¹¹

Hz. Peygamber'den sonra yönetimi devralan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer iktidarda buldukları sürece iki kabileye eşit davranmaya özen göstermişler, birini diğerine üstün tutmamışlardır. Hz. Ebû Bekir döneminde fetva verenlerin içerisinde Ümeyyeoğullarından Osman b. Affan ile Haşimoğullarından Ali b. Ebû Tâlib yer almaktadır.¹² Hz. Ebû Bekir zekâtları toplamak için Benî Ümeyye'ye mensup olan Velid b. Ukbe'yi görevlendirmiştir.¹³ Hz. Ömer de kendi iktidarında iki kabileye eşit davranma ve saygı gösterme konusunda da dengeli davranmıştır. Örneğin, Hz. Ömer devlet başkanı iken evinde serilen döşneğin üstüne Hz. Abbas ve Ebû Süfyân b. Harb'den başkasını oturtmazdı. Bu tutumunun sebebi, Hz. Abbas'ın Hz. Peygamber'in amcası, Ebû Süfyân'ın da Kureyş'in şeyhi olmalarıydı.¹⁴ Hz. Ömer, vefat etmeden önce kendisinden sonra halifenin seçimi için 6 kişiyi belirlemiştir. Bunların içinde Haşimoğullarından Hz. Ali ve Ümeyyeoğullarından Hz. Osman bulunuyorlardı.¹⁵ Hz. Ömer'in altı kişilik heyeti her iki kabileden seçmesi her ne kadar eşit tutum sergilediğini gösterse de halifenin Ümeyyeoğullarından çıkma ihtimalinin daha yüksek olduğu söylenebilir.¹⁶

Hz. Osman'ın devlet başkanlığı sürecinde Ümeyyeoğulları gerek idari gerekse askeri alanlarda önemli hizmetler görmüşlerdir. Hâşimoğulları ise Hz. Osman'ın ilk altı yıllık iktidarında ona itaat ederek destek vermişlerdir. Ancak Hz. Osman'ın hilafetinin son altı yılında iki kabile arasında huzursuzluklar baş göstermiş,¹⁷ Hz. Osman'ın akrabaları olan Ümeyyeoğullarından bazılarını valiliklere tayin etmesi bu huzursuzlukların ana nedenlerinden bir olmuştur.¹⁸

İslâm'a olan davetine karşı çıkan Ümeyyeoğullarından Âs b. Said b. Âs'tır. Rivayetlere göre o, Hz. Peygamber'i kötüleyip İslâm dinini ayıplamıştır. (Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf* (Beirut : Klaus Schwarz Verlag, 2002), 1/168.) Hatta kendi oğlu Hâlid Müslüman olduğunu ilan ettiğinde oğlunu kafasında değnek kırılıncaya kadar döğmüştür. (Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî b. Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir* (b.y.: y.y, ts.), 4/94-95.). Hz. Peygamber'in namaz kılrken devenin işkembesini getirerek Hz. Peygamber'in omuzunun arasına atan Ümeyye oğullarından 'Ukbe b. Ebû Mu'ayt'tır. (Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf*, 1/184.) Dikenleri toplayıp geçe vakti Hz. Peygamber'in geçeceği yola atan Harb b. Ümeyye'nin kızı Ümmü Cemil'di. (Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2018), 9/6264.) Beni Ümeyye'nin çoğunluğu Hz. Peygamber'in davetine karşı çıkanlardı, ancak istisnalar da vardı. Örneğin İslâm'ı kabul eden Osman b. Affan, Ebû Ühayha'nın oğlu Hâlid, Ebu Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe ve kocası Ubeydullah b. Cahş bunlardan bazılarıdır.

¹¹ Hz. Hamza'nın şehit edilmesi olayı için bk. Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in (s.a.v) Savaşları* (İlk Harf Yayınevi, 2016), 1/274.; Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf*, 1/380.; Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (Kahire: Daru'l Maarif bi-Mısır, 1708), 2/524-525. Bedir harbinde öldürülen Ümeyye oğulları: Ebû Ühayha'nın oğlu Âs'ı Ebû Tâlib öldürmüştü. (el-Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in (s.a.v) Savaşları*, 1/92,148.). Ebû Ühayha'nın diğer oğlu 'Ubeyde'yi Zübeyr b. 'Avvâm öldürmüştü. el-Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in (s.a.v) Savaşları*, 1/148; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Ma'ârif* (Kahire: Dâru'l-Maarif, 1981), 157.) Ukbe b. Ebû Mu'ayt Bedir savaşında esir alınmıştır ve yolda idam edilmiştir (el-Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in (s.a.v) Savaşları*, 1/148; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, 2/18; Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 2/459.)

¹² Ömer Rıza Doğrul, *Hazret-i Ebu Bekir* (İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi (Âmidî Matbaası), 1928), 234.

¹³ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 3/390.

¹⁴ Ebû'l-Abbas Muhammed b. Yezid b. Abdülekber b. 'Umeyr el-Ezdî Sümâle el-Müberred, *el-Kâmil [fi'l-edeb]* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1869), 1/275.

¹⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf*, 5/18.

¹⁶ Muhammed Âbid Câbirî, *Arap-İslâm Siyasal Aklı*, çev. Vecdi Akyüz (İstanbul: Kitabevi Yay., 2013), 189-191.

¹⁷ İbn Asâkir'in Zührî'den rivayet ettiğine göre, Hz. Osman'ın halifeliliğin son altı senesi boyunca amcasının oğullarına, yani Ümeyyeoğullarına, ayrıcalık tanıdığı, onlara mevkiiler sağladığını, ne kimsenin onlara ortak olmasına mahal verdiğini ve ne de onlara Allah korkusundan haberdar ettiğini söylemiştir. Böylece Hz. Osman'ın son altı yılını özet geçmiştir. Daha geniş bilgi için bk. Hâfız Celâleddîn Abdurrahman Suyûtî. *Halifeler Tarihi*, çev. Onur Özatağ (İstanbul: Ötüken Yay., 2015), 168-175.

¹⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf*, 5/30.

Buna benzer sebeplerden dolayı iki kabile arasında küçük anlaşmazlıklar başlamıştır. Hz. Osman'ın vefatının ardından devlet başkanı olarak Hz. Ali'nin seçilmesi Emevî-Hâşimî mücadelesinin yeniden canlanmasına sebep olmuştur. İki Müslüman kabilenin de kendilerini meşrulaştırmak amacıyla zaman zaman dini dayanaklara başvurdukları görülmüştür. Hz. Osman'ın şehit edilmesine giden süreçte Hz. Ali'nin çocuklarını Hz. Osman'ın kapısında nöbet tutması için göndermesine karşın Muâviye bu konuda herhangi bir şey yapmamıştır. Ancak sonradan Muâviye, Hz. Osman'ın akrabası olmasını bahane ederek onun katillerini bulmasını Hz. Ali'den talep ederek muhalefet etmiş ve mücadeleye girişmiştir. Bu mücadele Sıffın savaşıyla neticelenmiştir.¹⁹

Hz. Osman'ı şehâdetinin ardından Emevîler'in Hâşimîlere karşı yürüttükleri muhalefetin Alioğulları ya da Abbasoğulları diye ayırmadan her ikisini de kapsayan Hâşimî sülalesine yönelik ve temelde bir iltidar-otorite mücadelesi olduğunu söylemek mümkündür.

2. Hz. Peygamber Dönemi'nde Abbasoğulları ve Alioğulları İlişkileri

Benî Hâşim kabilesi, Hâşim b. Abdimenâf'ın oğlu Abdülmuttalib'in dört oğluna nispetle Abbasoğulları, Tâliboğulları, Hârisoğulları ve Leheboğulları olarak dört kola ayrılmıştır. Abbasoğulları, Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'ın soyundan devam edenlerdir. Tâlibîler ise Hz. Peygamber'in diğer amcası Ebû Talib'in soyundan gelenlerdir. Sonradan Ebû Talib'in en küçük oğlu Hz. Ali'nin ismiyle Alioğulları olarak anılmışlardır. Bunlardan bizim konumuzla ilgili olan Alioğulları ve Abbasoğulları ilk dönemlerde birbirleriyle uyum içinde yaşarlar, herhangi bir çekişme çıksa da bireysel düzeyde kendi aralarında hallederlerdi.²⁰

Bu iki kolun temsilcileri olan Hz. Ali ile Hz. Abbas'ın arasındaki ilişkilerde ne İslâm öncesi ne de Müslüman olduklarından sonra herhangi bir rekabet ve çekişmeden söz edilebilir. Hz. Abbas'ın Hz. Ali'nin hilafetine biat edilmesi için çaba sarf etmesi bu ikisinin arasında makam kavgasının da olmadığına bir örnektir.²¹ Hatta Hz. Abbas, Hz. Peygamber'in vefatına yakın hastalığının ağırlaştığı sırada Hz. Ali'ye Hz. Peygamber'in huzuruna varıp kendisinden sonra devlet yönetimini kime devredeceğini sormalarını; şayet kendilerine bırakacaksa bunu bilmelerini, başkasına bırakacaksa da ona kendileri hakkında olumlu tavsiyelerde bulunmasını istemeyi teklif etmiştir. Hz. Ali ona, böyle yaparlarsa, Hz. Peygamber'in kendilerine bırakmaması durumunda insanların hilafeti asla kendilerine vermeyeceğini söyleyerek Hz. Abbas'ın teklifini uygun bulmamıştır.²² Bu örnek de Hz. Abbas ile Hz. Ali arasında bir hilafet mücadelesi olmadığını hatta birbirlerini desteklediklerini göstermektedir.

3. Hz. Peygamber Sonrası Abbasoğulları ve Alioğulları Çekişmeleri

Hz. Peygamber döneminde Abbasoğulları ve Alioğulları arasında pek rastlanmayan çekişmelerin onun vefatından sonra baş gösterdiği görülmektedir. Miras paylaşımı konusunda olan bu çekişme, Benî Nadîr'den elde edilen ganimetlerden Hz. Peygamber'e kalan arazinin mülkiyetinde her iki sülalenin mirasçı olarak hak iddia etmelerine dayanmaktadır. Hz. Abbas, Hz. Peygamber'in amcası olduğu için, Hz. Ali ise eşi Hz. Fatıma'nın Hz. Peygamber'in hakiki mirasçısı olmasını gerekçe göstererek söz konusu arazide hakları olduğunu iddia etmişlerdir. Hz. Ömer'in

¹⁹ Sıffın Savaşı için bk. Ebü'l-Fazl el-Minkârî et-Temîmî Nasr b. Müzâhim, *Vak'atü Sıffîn* (Kahire: el-Müessesetü'l-Arabiyyeti'l, 1981), 120-368.

²⁰ İbrahim Sarıçam - Mustafa Öz, "Hâşim (Benî Hâşim)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/403.

²¹ İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri İslâm Öncesinden Abbasîler Dönemine Kadar*, 363.

²² İbn Sa'd, "Kitabü't-Tabakati'l-kebir", 2/258.

hilafet dönemine denk gelen bu çekişmede Hz. Ömer devlet başkanı olarak adı geçen arazinin mülkiyet hakkını Hz. Abbas'a da Hz. Ali'ye de vermemiştir.²³ Aslında bu olay Hz. Abbas ile Hz. Ali'nin arasındaki varislik çekişmesinin erken dönemlerde başladığını göstermektedir.

3.1. Emevîler Devleti Döneminde

Dört Halife dönemi bittikten sonra Emevîler dönemi başlamıştır. Bu dönemde Hz. Hüseyin'in ailesinin ve taraftarlarından seksen civarında kişinin öldürüldüğü²⁴ Kerbela olayı gerçekleşmiştir.²⁵ Bu kanlı hadise esnasında Abbasoğulları ve Alioğulları arasında gerçekleşen ilişkilere kısaca değinmek gerekmektedir. Abbasoğullarından Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88), Yezîd b. Muâviye'ye (ö. 64/684) karşı ayaklanmayı başlatmak için Küfe'ye gitmekte olan Hz. Hüseyin'i (ö. 61/680) engellemek istemiştir. Hz. Hüseyin'e Küfeliler'e güvenmemesi gerektiğini ve Hz. Ali'yi terk ettikleri gibi onu da terk edeceklerini söyleyerek onu vazgeçirmeye çalışmış ama bir sonuç alamamıştır.²⁶ Abdullah b. Abbas Kerbelâ'daki elîm hadiseyi duyduğunda çok üzülmüştür.²⁷ Hz. Ali'nin yeğeni Abdullah b. Ca'fer (ö. 80/699-700) de Hz. Hüseyin'i Küfe'ye gitmemesi konusunda uyarmıştır. Ne var ki Hz. Hüseyin'e de kendi çocuklarına da söz dinletememiştir.²⁸

Kerbela hadisesine Abbasoğullarından kimsenin katılmaması önemli bir husustur.²⁹ Burada demek oluyor ki Abbasoğulları siyasi anlamda daha sessiz kalmayı ve tarafsız olmayı tercih etmişlerdir. Zira ne kadar amcaoğulları olan Alioğulları ile çekişme içinde olmasalar da Kerbela gibi önemli bir hadiseye hiçbiri destek vermemiştir.

Abbasoğulları ve Alioğulları, Emevî hanedanının iktidarının yıkılışına kadar bir üst kabile olan Hâşimoğulları adına birlikte hareket etmişlerdir. Özellikle Horasan bölgesinden destek sağlamak için Hz. Abbas'ın torunu Muhammed b. Ali, "Peygamber'in ailesine itaate çağırın"³⁰ bir sloganı özenle seçmiş ve benimsemiştir. Bu slogan Alioğullarını da içermektedir. Ayrıca, "Allah'ın kitabı, Peygamber'in sünneti" sloganı yanı sıra, "Ali b. Ebû Tâlib'in sünneti"³¹ yapılan vurgu da bu propagandaya eklenmiştir. Bu tür sloganların siyasi güçlerin destek tabanlarını genişletme ve birlik sağlama çabalarında önemli bir rol oynadığı bilinmektedir.

Abbasoğulları kendi iktidarlarını meşrulaştırmak çabasıındaydılar. Söz gelimi, *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye* adlı eserde Emevîlere karşı bir hareket başlatan Hz. Ali'nin torunu Ebû Hâşim (ö. 98/716), vefatına yakın bir zamanda hilafet haklarını Muhammed b. Ali'ye devretmesi hakkında bilgi vermektedir. Böyle yapmasının sebeplerinden birisi Ebû Hâşim'in hilafet haklarını devredecek bir oğlu olmaması, diğeri ise Muhammed b. Ali'nin onun talebesi olup onunla sıkı bir ilişki içinde olmasıdır.³² Bu bilgiden dolayı, kendisi her ne kadar iktidarı ele geçiremeye de ele geçirme ihtimalini göz önünde bulundurduğu Muhammed b. Ali'ye haklarını devretmesinin iki

²³ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buĥârî el-Buĥârî, *el-Câmi'u's-şâhîh*, thk. Muĥammed Zuheyr en-Nâsır (Beyrut: Dâru Tavĥî'n-Necât, 1422), 9 (No. 7305).

²⁴ Toplam seksen kişinin öldüğünü söyleyen rivayet için bk. Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali el-Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zehab* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2004), 3/72.

²⁵ Kerbelâ hadiseyle ilgili bilgi için bk. Mustafa Asım Köksal, *İslâm tarihi: Hazreti Hüseyin ve Kerbela Faciası* (Ankara: Akçağ Basım Yayın Pazarlama, 1979), 150-328.

²⁶ Ebû Hanîfe Ahmed b. Davud b. Venend ed-Dineverî, *Ahbâru't-tivâl* (Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.), 224.

²⁷ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 5/283/284.

²⁸ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 5/387.

²⁹ Koçak, *Abbasiler'in Kuruluş Döneminde Abbasıyyun-Talibiyyun Mücadelesi*, 27.

³⁰ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, thk. Abdülaziz Dûrî (Beyrut: Dârü't-Talî'a, 1971), 167.

³¹ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 284.

³² *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 173-177.

sülale arasındaki yakınlaşmayı gösterdiği kanaatine varılabilir. Ancak bu rivayetin doğru olmadığına dair iddialar da bulunmaktadır. Hilafet haklarını devretmenin Abbasoğullarının Horasan'daki bağımsız devrimci grupların kontrolünü ele geçirmek amacıyla kullanılan bir yöntem olduğu da söylenmektedir.³³ Ayrıca Ebû Hâşim Hz. Ali'nin cariyeden olan çocuğudur. Hasan ve Hüseyin'in çocukları varken, onun rolünü bu kadar büyütme, Abbasilerin iktidara geçtikten sonra ortaya çıkan bir durum olduğu söylenebilir. O dönemde Hasani-Hüseyinlerle ilişkiler kopunca, bu durumun bir kurgu haline geldiği anlaşılmaktadır. Bu tarihin geriye dönük olarak yeniden inşa edilmesi anlamına gelmektedir. Yani, geçmişteki olayların ve figürlerin değerini çarpıtarak bir anlatı oluşturma çabasıdır.

Yukarıdaki hilafetin Muhammed b. Ali'ye devredilmesi hakkındaki haberin sahihliğini sorgulayanlar da vardır. Bunlardan biri de Hollandalı oryantalist Van Vloten'dır. O bu rivayetin muhtemelen Abbâsîler döneminde uydurulmuş olabileceğini savunmaktadır. Bu durum, sonraki Abbâsoğullarının imamet haklarını dayandırmak için böyle bir rivayeti benimsediğini göstermektedir. Zira Ebû Hâşim'in bir taraftar grubu vardı ve taraftarları ona nisbetle kendilerini "Hâşimiye" şeklinde adlandırıyorlardı. Onun ölümünden sonra ise bu grup Muhammed b. Ali'nin tarafına geçmiştir. Sonunda Abbâsoğulları Hâşimileri kazanma çabasıyla Ebû Hâşim'e bağlamışlardır. Yani bu rivayeti Abbâsoğulları kendi meşruiyetlerini güçlendirmek için stratejik olarak kullanmışlardır.³⁴

Abbâsoğulları ile Alioğulları arasındaki ayrılıklar, Emevîlere karşı yapılan hareketlerde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin Hz. Hasan'ın torunu Abdullah b. Hasan (ö. 145/762), Halife Mervân'a (ö. 132/750) gönderdiği mektupta Abbâsoğullarından İbrahim b. Ali'nin Emevî iktidarına karşı isyan hareketi içerisinde olduğunu bildirir. İbrahim b. Ali ise onun iddialarının tersine Abdullah b. Hasan'ın Emevîlere isyan hareketi içinde olduğunu hatta oğlu Muhammed'i mehdî olarak ilan ettiğini kendisine bildirir. Mervân, Abdullah b. Hasan'a inanır, İbrahim b. Ali'ye inanmaz. Kendisini hapsedirir ve İbrahim yirmi gün sonra hapiste vefat eder.³⁵ Bu örnek gerek Abbâsoğullarının gerekse Alioğullarının Emevî iktidarının gücünden yararlanarak rekabet içinde olduğu karşı sülaleyi bertaraf etmek istediğini göstermektedir.

Abbâsoğullarının Alioğullarına destek sağlamamasının daha çarpıcı örneği Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali'nin (ö. 122/740) isyanıdır.³⁶ Zeyd b. Ali'nin isyanı baş gösterdiğinde Muhammed b. Ali kendi taraftarlarına isyana destek vermemelerini³⁷ hatta evden çıkmamalarını ve Zeyd'den uzak durmalarını emretmiştir.³⁸ Dolayısıyla Abbâsoğulları, Alioğulları'nın zarar görmesini istememelerine rağmen, onların isyanlarına katılmamışlardır. Bu durum, Abbâsoğullarının kendi siyasi çıkarlarını takip ettiğini ve Ümeyyeoğullarının güç kaybını kullanarak kendi hedeflerine ulaşmayı amaçladıklarını gösterir. Abbâsoğulları, Alioğulları'nın isyanlarını desteklemek yerine, kendi güçlerini sağlamlaştırmak ve Emevîler'le mücadele etmek için stratejik bir bekleyişi tercih etmişlerdir.

³³ R. Stephen Humphreys, *İslam Tarih Metodolojisi*, çev. Fuat Aydın-Murtaza Bedir (İstanbul: Litera Yay., 2004), 187-188.

³⁴ Julius Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu*, çev. Fikret İşıltan (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, 1963), 249.

³⁵ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fı ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 394-395.

³⁶ Hz. Ali'nin soyundan Hz. Hüseyin'den sonra ilk Emevî iktidara karşı isyan eden Zeyd b. Ali'dir. (W. Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. Ethem Ruhi Fıglalı (Ankara: Sarkaç Yayınları, 2020), 74.) Zeyd b. Ali'nin isyan nedenini bakmak için: Yusuf Gökalp, *Zeydilik ve Yemen'de Yayılışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 33-36.

³⁷ Nebîle Abdulmunim Dâvûd, *Neş'etu's-Şiati'l-İmâmiyye*, (Beyrut: y.y., 1986), 178-179.

³⁸ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fı ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 230.

Başka bir örnek ise Zeyd b. Ali'nin ölümünün ardından oğlu Yahya'nın intikam almak amacıyla başlattığı isyandır. Abbâsoğulları, Alioğullarından çıkan bu isyana da katılmamışlardır. Zira onlar, bu isyanın başarısızlıkla sonuçlanacağını ve Yahya'nın ölümüyle biteceğini tahmin etmişlerdir.³⁹ Abbâsoğullarının bu iki isyana da olan tutumları, onların kendi siyasi çıkarlarını korumaya odaklanmış olabileceklerini gösterir. Zeyd ve Yahya'nın isyanlarının başarısız olacağını ve bu isyanlara katılanların ciddi risk altında olacağını düşünmüş olabilirler. Bu da aslında Abbâsoğullarının slogan birliği içinde olmalarına rağmen her zaman Alioğulları ile birlikte hareket etmediklerini ve Alioğullarını kendi çıkarları için kullandıklarını göstermektedir.

Abbâsoğulları ile Alioğulları arasındaki tarihi çekişmelere kısaca değinmiş olduk. Şimdi ise ana konumuz olan bu çekişmelerin çeşitli alanlardaki yansımalarını kapsamlı bir şekilde ele alacağız. Tefsir rivayetlerinde, bu tarihi olayların nasıl yorumlandığını ve bu yorumların İslam düşüncesini nasıl şekillendirdiğini inceleyeceğiz. Hadis rivayetlerinde, iki grup arasındaki iktidar mücadelesinin dinî metinlere nasıl etki ettiğini ve farklı hadislerin hangi perspektiflerle ortaya konduğunu analiz edeceğiz. Ayrıca, tarih ve siyer kaynaklarındaki anlatımların, bu çekişmelerin algısını nasıl etkilediğini, toplumsal hafızada nasıl yer bulduğunu irdeleyeceğiz. Mektuplar, dönemin liderleri arasındaki iletişimi ve düşünceleri yansıtan önemli belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mektuplarda yer alan görüşlerin, çatışmaların doğasına ışık tutma potansiyelini keşfedeceğiz. Hutbelere ve şiirlere yansımalara da özel bir önem vereceğiz, zira bunlar, dönemin sosyal ve kültürel tarafını yansıtan güçlü bir ifade biçimi sunmaktadır. Tüm bu unsurları bir araya getirerek, Abbâsoğulları ve Alioğulları arasındaki çekişmelerin, sadece siyasi değil, aynı zamanda dini ve kültürel düzeyde nasıl derin izler bıraktığını ortaya koymayı amaçlıyoruz.

4. Abbâsoğulları Alioğulları Çekişmelerinin Yansımaları

4.1. Tefsir Rivayetlerine

Abbâsoğulları ile Alioğulları arasındaki çekişmeler tefsirlere dahi yansımıştır. Kuran'ı-Kerim'deki ayetler zahiri şekilde ne Abbâsoğulların ne de Alioğullarının iktidarını, faziletlerini ya da küçümsediklerini zikretse de onlar bazı ayetleri yorumlarken karşı tarafın aleyhine veya kendilerinin lehine kullanmışlar ve bu kullanımlar erken dönem tefsir eserlerine bile yansımış bulunmaktadır. Bu konunun yansıdığı en önemli ayetlerden birisi "Kuşkusuz sen istediğini hidayete erdiremezsin. Ama Allah dilediğini hidayete erdirir..."⁴⁰ anlamındaki Kasas suresinin 56. ayetidir. Müfessirlerin çoğu bu ayeti yorumlarken "hidayete erdiremezsin" kısmında Ebû Tâlib'in kastedildiğini, "Allah dilediğini hidayete erdirir" kısmında ise Abbas'ın kastedildiğini vurgulamıştır. Bu ayetin hangi müfessirler tarafından böyle yorumlandığını sırasıyla ve bazı örnekler eşliğinde zikrederek değerlendirmeye çalışalım:

Yukarıda zikredilen ayette aslında Ebû Tâlib'in kastedilmesi ilk kez tâbiîn dönemi müfessirlerinden olan Mücâhid b. Cebr'in (ö. 103/721) *Tefsîru Mücâhid* adlı eserinde geçmektedir. Müellif, Hz. Peygamber ölüm döşegindeki amcası Ebû Tâlib'e Müslüman olmasını telkin ettiğini, fakat amcasının bu teklifi kabul etmediğini anlatan hadisi zikrederek sonra Hz. Peygamber'i teselli etmek üzere bu ayetin indiğini söyler.⁴¹ Mücâhid, Abdullah b. Abbas'ın öğrencisidir. Huzurunda Kur'an'ı otuz defa hatmedip üç kez Kur'an'ın tamamını tefsir ettiği; İbn Abbas'ın vefatının

³⁹ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fi ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 242.

⁴⁰ *Kur'ân Yolu* (Erişim 5 Temmuz 2024), el-Kasas 28/56.

⁴¹ Ebu'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Kureşî Mücâhid b. Cebr, *Tefsîru Mücâhid*, thk. Muhammed 'Abdü's-selam Ebu'n-Nil (Mısır: Dâru'l-Fikr İslâmî Hadisî, 1989), 530.

ardından onun yürüttüğü tefsir derslerini kendisinin üstlendiği nakledilmektedir.⁴² Bu rivayetten anlaşıldığına göre İbn Abbas Mücahid'in tefsir ilminde hocasıydı ve Kur'an-Kerim'i anlarken, yorumlarken hocasının da görüşlerinden etkilenmiş olabilir.

Kur'ân'ı tam olarak tefsir eden ilk müfessir olarak bilinen Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) da *et-Tefsîrül-kebîr* adlı eserinde Kasas süresinin 56. ayetinin Ebû Tâlib hakkında indiğini söyler ve ayetin açıklamasında konuyla ilgili olan hadisi zikreder.⁴³ Bu ayeti Ebû Tâlib ile ilişkilendiren diğer bir tefsir âlimi Yahyâ b. Sellâm'dır (ö. 200/815). Müfessir *Tefsîru Yahyâ b. Sellâm* adındaki eserinde ayeti yorumlarken söz konusu ayetin Ebû Tâlib hakkında nazil olduğunu, Hz. Peygamber'in ona kelime-i şehâdeti söylemesini rica etmesine rağmen onun kabul etmediğini söyler. Sonra Mücâhid'i kaynak göstererek, onun da bu hadisi zikrettiğine vurgu yapar.⁴⁴ Yahyâ b. Sellâm'ın ayeti yorumlarken Mücâhid'i kaynak göstermesi dikkat çekicidir. Zira Mücâhid bu ayetle Ebû Tâlib hakkındaki hadis arasında ilgi kuran ve ona nispetle indiğini söyleyen ilk müfessirdir.

Tefsîru Abdürrezzâk adlı eserinde Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826-27), Kasas süresinin 56. ayetini tefsir ederken bu ayeti Ebû Tâlib'in ölüm döşegindeyken Hz. Peygamber'in kendisinden şehâdet getirmesini istediği, buna karşılık Ebû Tâlib'in ise babalarının inancıyla öleceği şeklinde cevap verdiği hadisle ilişkilendirir. Sonra bu hadisenin üzerine Kasas suresinin 56. ve Tevbe suresinin 113. ayetlerinin nazil olduğunu söyler.⁴⁵

Müfessir İshak el-Bastî'nin (ö. 307/919) *Tefsîru İshak el-Bastî* adlı eserinde bu ayeti yorumlarken Ebû Said b. Râfi', İbn Ömer'e bu ayetin (Kasas 56) Ebû Tâlib ile ilgili nazil olup olmadığını sorduğunda İbn Ömer'in olumlu cevap verdiği rivayeti nakleder.⁴⁶ Taberî'nin (ö. 310/923) tefsirinde de ayetin Ebû Tâlib ile ilgili nazil olduğu kaydı yer almaktadır.⁴⁷

Yukarıda verdiğimiz tefsir eserleri ayetin Ebû Tâlib hakkında nazil olduğunu söyleyerek bu ayeti ilgili hadisle ilişkilendirmişlerdir. Ancak sonraki dönemlerde bu ayetin Ebû Tâlib ile ilişkilendirmesi ile yetinilmemiş, bununla birlikte ayetin "Allah'ın hidayete erdirdiği" kısmında Hz. Abbas'ın kastedildiğini söyleyen müfessirler de çıkmıştır. Aşağıda böyle söyleyen müfessirlerin bazılarını vermeye çalıştık.

İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938) *Tefsîru İbn Ebû Hâtim* adlı eserinde ayetin "hidayete erdiremezsin" kısmında Ebû Tâlib'in kastedildiğini hadislerle kanıtlamaya çalışmıştır. "Allah dilediğini hidayete erdirir" kısmına ise, Katade'den nakledilen rivayeti senediyle vererek Allah'ın hidayet ettiği kimsenin Abbas olduğunu söylemiştir.⁴⁸

Müfessir Ebü'l-Hasen en-Nisâbüri (ö. 468/1076), *el-Basîf fi tefsîri'l-Kur'ân* adlı eserinde ise ayeti yorumlarken İbn Abbas'ın bu ayetin Ebû Tâlib hakkında nazil olduğunu söylediğini aktarır

⁴² Muhammed Fatih Kesler, "Mücâhid b. Cebr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/411.

⁴³ Ebu'l-Hasan Mukâtil b. Suleymân el-Belhî Mukâtil b. Suleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*, thk. 'Abdullâh Mahmûd Şehâte (Beyrut: y.y., 2002), 350.

⁴⁴ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Sellâm el-Kayravânî Yahyâ b. Sellâm, *Tefsîru Yahyâ b. Sellâm*, thk. Hind Şelebî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 601.

⁴⁵ Ebû Bekr 'Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî 'Abdurrezzâk, *Tefsîru 'Abdurrezzâk*, thk. Mahmûd Muhammed 'Abduh (Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1999), 167.

⁴⁶ Ebû Muhammed b. İshâk b. İbrahim el-Bastî, *Tefsîru İshâk el-Bastî*, (b.y.: y.y.,1443), 2/53.

⁴⁷ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi te'vîli 'âyi'l-Kur'ân*, thk. 'Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Mü'essesetü'r-Risâle, 2000), 19/559.

⁴⁸ Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (b.y.: y.y., 1998), 9/2994.

ve Mücahid'i de kaynak gösterir.⁴⁹ Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078-79) *Dercü'd-Dürrer fî tefsîri'l-ây ve'süver* adlı eserinde ise ayetin Hz. Peygamber'in sevdiği kimseyi doğru yola iletemeyeceğini bildiren kısmını Ebû Tâlib'in inancıyla, Allah'ın dilediğine hidayet vereceğini bildiren kısmını ise Hz. Abbas ve Hz. Hamza'nın inancıyla karşılaştırmıştır.⁵⁰

Görüldüğü üzere ilk başta ayetin sadece Ebû Tâlib ile ilgili olduğu söylenirken sonraki dönemlerde ise Hz. Abbas ile de ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Hz. Abbas'ın sonraki dönemlerde ayetin ikinci kısmıyla ilişkilendirilmesi önemli ve dikkat çekici bir husustur.

Her ne kadar Kasas süresinin açık bir şekilde Ebû Tâlib hakkında nazil olduğu söylenmese de bu bilgi bazı hadis kaynaklarında geçmiş bulunmaktadır ve ilk tefsir kaynaklarından olan Mücahid'in eserinde zikredilmiştir. Mücâhid ise İbn Abbas'ın talebesi olduğu için hocasının görüşlerinden etkilenmiş olabilir. Sonraki dönemlerdeki bazı tefsirler ise ayet ile ilgili yorumlarda Mücahid'i kaynak göstermektedirler. Sonradan bu ayetin tefsirinde Hz. Abbas'ın da zikredilmesi önemli bir husustur. Kasas Suresi'nin 56. ayetinin Ebû Talib ile ilişkilendirilmesi doğal olabilir, ancak daha sonraki dönemlerde Hz. Abbas'ın bu ayete eklenmesi, Abbâsî dönemlerinde Abbasoğulları ile Alioğulları arasındaki siyasi ve dini mücadelelerin meşruiyetini desteklemek için tefsir kaynaklarının kullanıldığını göstermektedir. Bu nedenle Hz. Abbas'ın ilgili ayetle ilişkilendirilmesinde, Abbâsoğullarının egemen dönemlerinin etkisi olduğu söylenebilir.

4.2. Hadis Rivayetlerine

İslâm tarihinde hilafetin Abbasoğullarının yönetiminde olacağını gösteren birçok rivayet bulunmaktadır.⁵¹ Bu rivayetlerden bir kısmını Hz. Peygamber'in söylediği iddia edilse de bunların çoğu hadisçiler tarafından uydurma veya sonradan eklenmiş metinler olduğu kabul edilmektedir. Bu rivayetler, genellikle siyasi amaçlar doğrultusunda oluşturulmuş olabilir. Aşağıda Abbasoğullarının iktidarının desteklendiğini gösteren uydurma rivayetlerin bazılarını sunacağız.

İlk ele alacağımız rivayet İbnü'l-Cevzî'nin *Kitâbü'l-Mevdûât* adlı eserinde yer almıştır. Bu eserde yazar, 1850 civarında rivayeti konularına göre düzenleyip iman, ilim, salât gibi elli bölümde çeşitli bablar altında incelemiştir. Eserde, haberlerin önce senet ve metin şeklinde sunulduğu, ardından senette bulunan râvilerin kusurlarının belirtildiği ve bazen de metinlerin tenkide tabi tutulduğu görülmektedir.⁵²

Bizim konumuzu ilgilendiren rivayetler "Abbas ve Oğullarının Fazileti" adlı bölümde yer almıştır. İlk geçen rivayette Hz. Peygamber sahabilerin arasındayken Abbas'a bakarak, Abbas'ın, kendisinin babası, amcası vasisi ve varisi olduğunu söylemiştir. Müellif, yukarıda geçen rivayetin iki senetle ulaştığını yazarak, tüm râvilerini sıralamıştır. Rivayetin birinci senedinin râvileri arasında Ca'fer b. Abdülvâhid vardır. Ebû Ahmed b. Adî kendisinin hadis uydurmakla suçlandığını bildirir. Dârekutnî ise onun hadis uyduran yalancı olduğunu söylediğini belirterek, rivayetin mevzu olduğu kanaatine varmaktadır. Rivayetin diğer senedine gelince müellif, râviler arasındaki Muhammed b. el-Devv münkir olan babasından rivayet ettiği için bunların delil olarak kullanılmasının caiz olmadığını söyleyerek bu hadisin de geçersiz olduğunu vurgulamıştır.⁵³

⁴⁹ Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali en-Nisâbü'rî el-Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît* (b.y.: y.y., 1430), 17/421-423.

⁵⁰ Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed el-Abdülkâhir el-Cürcânî, *Dercü'dürrer fî tefsîri'l-âyi ve's-süver*, thk. Tal'at Salâh el-Ferhân, Muhammed Edîb Şekûr Emrîz (Amman: y.y., 2009), 3/1360.

⁵¹ Hilafetin Abbasoğullarına ait olduğuna dair hadisler ve değerlendirmesi için bk. Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, (Ankara: Ankara Okulu Yayını, 2013), 475-477.

⁵² M. Yaşar Kandemir, "el-Mevzûât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/497.

⁵³ Ebû'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzûât* (Kahire:

Yukarıda geçen rivayetteki “vasî”⁵⁴ ve “vâris”⁵⁵ kelimelerinin seçilmesi, hilafet hakkının başlangıçtan itibaren Abbas’a ve oğullarına ait olduğunu vurgulamak amacına yönelik olabilir.

“Abbas ve Oğullarının Fazileti” hakkındaki bölümde yer alan ikinci mevzu rivayette Hz. Abbas’ın ve oğullarının bedenlerine cehennem bile haram olduğu iddia edilmiştir. Müellif bu rivayeti de değerlendirmiş ve senedindeki Muhammed b. Yahya ve Ahmed b. el-Hasan el-Mukrî adlı râvilerinin güvenilir olmadığını vurgulayarak rivayetin mevzu olduğunu söylemiştir.⁵⁶ Bu rivayetin, Abbâsoğullarının kendi siyasi otoritelerini meşrulaştırma amacıyla tasarlandığı ve tasarlanırken gelecekte dini otoriteye sahip olacak kişilerin cehennem azabından muaf tutulması gibi düşüncelerin dikkate alındığı söylenebilir.

Abbasoğulları ile ilgili diğer mevzu rivayet muhaddis, fakih ve kıraat âlimi olan Ebü'l-Hasan İbn Arrâk'ın (ö. 963/1556) *Tenzîhü's-Şerî'a* adlı eserinde verilmiştir. Bu eser, İbnü'l-Cevzî'nin uydurma rivayetleri topladığı *el-Mevzû'ât*'ı ve Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Le'âli'l-maşnû'a*'sının özeti mahiyetindedir ve bu eserlerde bulunmayan birçok mevzû rivayetlerin toplanmasıyla oluşturulmuştur. Eserde uydurma rivayetler konularına göre düzenlenmiş ve ayrıca râvilerin isimleri alfabetik olarak listelenmiştir.⁵⁷

Eserdeki bizim konumuzla ilgili rivayette, Hz. Ali'nin ve Hz. Abbas'ın yer aldığı bir ortamda Hz. Muhammed'in (a.s.) Abbas'ın çocuklarının gelecekte melik (hilafet sahibi) olacaklarını, Hz. Ali'nin ise çocuklarından birisinin bile halife olamayacağını söylediği bildirilmiştir.⁵⁸ Hz. Ali'nin de bulunduğu bir ortamda Hz. Peygamber'in halifeliğın Abbâsoğulları ile devam edeceğini söylediğinin ve Alioğullarının hilafet hakkının olmadığına vurgu yaptığının nakledilmesi dikkat çekicidir. Böyle bir hadisin uydurulması ile Abbâsoğulları, hilafetin ilk baştan beri Alioğullarına ait olmadığını göstermek istemiş olabilirler.

Abbasoğullarının hilafetin kendi hakları olduğunu vurgulayan rivayetlerin uydurulması sırasında Alioğulları da Abbâsoğullarına karşı propaganda yürüterek onların aleyhine hadisler uydurmuşlardır. Bu amaçla uydurulan hadislerin birisi Süyûtî'nin *el-Le'âli'l-maşnû'a* adındaki kitabında geçmektedir. Bu kitap, İbnü'l-Cevzî'nin uydurma rivayetleri topladığı eserini ele almakta ve bazı sahih ve zayıf rivayetlerin de mevzu olarak sunulduğu iddiasıyla söz konusu eserin tashihini amaçlamaktadır.⁵⁹

el-Le'âli'l-maşnû'a'da konumuzla ilgili olarak Hz. Ömer'in Horasan'ı fethinden sonra gerçekleşen bir olayı konu edinen bir rivayet yer almaktadır. Hz. Ömer'in, Horasan fethedildikten sonra ağladığını gören Abdurahman b. Avf yanına gelip göz yaşlarının sebebini sorar. Hz. Ömer Hz. Peygamber'in, Horasan yönünde gelen Abbâsoğullarının İslâm'a adaletsizlik getireceklerini ve kim onların bayrakları altında yürürse şefaatine nail olmayacağını söylediğini nakleder. Süyûtî bu rivayeti verdikten sonra senedinde iki metruk râvinin bulunması sebebiyle hadisin mevzu olduğunu bildirir.⁶⁰

Dâru'l-Fikr, 1983), 2/31.

⁵⁴ Ölen birinin vasiyetini yerine getirmekle yükümlü olan kimse.

⁵⁵ Ölünün malını mülk edinmeye hak kazanan kimse.

⁵⁶ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-mevzûât*, 2/31-32.

⁵⁷ Selman Başaran, “İbn Arrâk, Ebü'l-Hasan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/318.

⁵⁸ Ebü'l-Hasan Nureddin (Sadettin) Ali b. Muhammed b. Ali el-Kinânî ed-Dımeşkî İbn 'Arrâk, *Tenzîhü's-Şerîati'l-merfû'a 'ani'l-ahbâri's-şen'ati'l-mevzû'a* (Kahire : Mektebetü'l-Kahire, ts.), 2/17-18.

⁵⁹ Halit Özkan, “Süyûtî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/202.

⁶⁰ Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-Le'âli'l-maşnû'a fî'l-ehâdisi'l-mevzû'a* (Beyrut : Dâru'l-

4.3. Tarih-Siyer Rivayetlerine

Abbâsoğulları ile Alioğulları arasındaki çekişmeler, tarih ve siyer rivayetlerine önemli ölçüde yansımıştır. Bu alanda incelenmesi gereken çok sayıda eser ve rivayet bulunmaktadır. Ancak biz makale sınırlarını zorlamamak maksadıyla konumuz açısından bol malzeme sunan ve Abbâsoğulları'nın iktidara yükselişinden başlayarak hilafet dönemlerini kapsayan *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbas ve veledihi* adlı eser ile yetineceğiz. Zira bu eser Abbâsoğulları'nın iktidar mücadelesini, stratejilerini ve politikalarını anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca dönem içerisindeki siyasi ve sosyal gelişmelerin yanı sıra Alioğulları ile olan etkileşimlerini de derinlemesine incelemektedir.

Abbasîler döneminde bazı kitapların meşruiyeti pekiştirme amacına yönelik olarak yazıldığı görülmektedir. Buna örnek olmak üzere *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbas ve veledihi* adlı eserde geçen bazı rivayetlere yer vermek istiyoruz. Bu eser, Abbasî iktidarının döneminde yazılmış olup, 1955 yılında Bağdat'taki Ebû Hanife medresesinde Hüseyin Emin tarafından bulunmuştur.⁶¹ Yazarı belirsizdir çünkü el yazmasının ilk sayfaları kayıptır. Ancak yapılan araştırmalar, eserin Hicrî 3. asırda yazıldığına işaret etmektedir.⁶² Eser, iki temel konuyu ele almaktadır. Birincisi, Emevîler'den iktidarı devralan Abbâsoğullarının meşruiyetini sağlama çabalarıdır. İkincisi ise, Abbasoğullarının hilafette eşit derecede hak sahibi olan Alioğulları ile olan mücadelesidir. Eserde özellikle Abbâsoğulları ile Alioğulları arasındaki siyasi çekişmeler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu çekişmeler, zaman içerisinde yaşanan önemli olayların anlatımıyla birlikte sunulmuştur. Eser, amcaoğulları arasındaki iktidar mücadelesinin varlığını ve bu mücadelenin sonuçlarını analiz etmek için önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

Emevîlerden iktidarı devraldıktan sonra Abbâsoğulları Alioğullarının hilafette bir nasibi olmadığını söyleyerek onlara karşı propaganda yürütmeye başlarlar. Bu propagandayı anlatan rivayetlerden birinde, Hz. Ali'nin torunu⁶³ Ebû Hâşim ölüm döşegindeyken Hz. Abbas'ın torunu olan Muhammed b. Ali'ye vasiyette bulunduğu anlatılır. Bu vasiyetinde herkesin ardından koştuğu için, yani hilafetin Muhammed b. Ali'nin soyundan devam edeceği ve onların nasibi olduğunu söyler. Sonra dedesi Hz. Ali, kendisine hilafet hakkındaki konuşmasında hilafetin Abdullah b. Abbas'tan gelen amca çocuklarında olacağını ve boşuna kaderlerinde olmayan şeyler için birbirilerinin kanlarını dökmelerini söyler.⁶⁴ Bu rivayet, Emevîlerin iktidarı ele geçirmesi sonrasında Abbasoğullarının, özellikle Emevî Hanedanı'na karşı meşruiyet iddialarını güçlendirmek için propagandaya başvurduğunu göstermektedir. Abbâsoğulları, hilafetin Hz. Peygamber'in soyundan gelmesi gerektiğini ve bu hakkın Abbasoğullarında olduğu argümanını kullanarak, Alioğullarının hilafette hakları olmadığını pekiştirmek istemiş görünmektedirler. Ancak, bu rivayetin gerçeklik payı olup olmadığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu tür rivayetlerin objektif tarihi gerçekliklerle ne kadar uyumlu olduğunu değerlendirmek her zaman zordur.

Yukarıda geçen rivayetin devamında hilafetin Hz. Abbas'ın soyundan devam edeceğini söyleyen rivayet anlatılır. Buna göre bir gün Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin evinde Hz. Ali ile

Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 1/436.

⁶¹ Öznur Özdemir - Şule Yüksel Uysal, "Abbâsî İktidarının Meşruiyet Aracı Olarak Ahbâru'l-Abbâs Ve İslâm Tarihçiliği Açısından Değeri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/1 (31 Mart 2021), 299.

⁶² Özdemir - Uysal, "Abbâsî İktidarının Meşruiyet Aracı Olarak Ahbâru'l-Abbâs Ve İslâm Tarihçiliği Açısından Değeri", 302.

⁶³ Muhammed b. Hanefiyye'den olan torunu.

⁶⁴ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 186-187.

otururken yanlarına gelen Hz. Abbas'a Hz. Peygamber kendi yaslandığı lif dolu yastığı atarak onun üzerine oturmasını söylemiştir. Sonra Hz. Peygamber Hz. Ali'nin duymayacağı şekilde Hz. Abbas'a bir şey fısıldadıktan sonra Abbas ortamdan ayrılmıştır. Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye bakarak rahat olup kendisini yormaması gerektiğini söylemiştir. Zira bu iş (hilâfet, liderlik) konusunda küçücük bir nasib dışında payı olmadığını ve bu işin Hz. Abbas'ta ve oğullarında olduğunu, hilafetin onlara kendiliğinden geleceğini hatta Hz. Ali'ye yapılan haksızlığın öcünü de Abbasoğullarının alacaklarını haber vermiştir.⁶⁵ Bu rivayette dikkat çekilmesi gereken husus, Hz. Peygamber'in hilafetin Hz. Abbas'ın soyuyla devam edeceğini, Hz. Ali'nin hakkı olmadığını Hz. Ali'ye söylemesi ve Hz. Ali'nin de bunu kendi oğluna nakletmesidir. Bu tür rivayetleri kaydetmenin sebebi, Hz. Ali'nin taraftarlarına ve oğullarına hilafetin Hz. Abbas'ın üzerinde olduğundan Hz. Ali'nin ilk baştan beri haberdar olduğunu vurgulayarak onları iktidar rakipliğinden uzaklaştırmak olabilir. Rivayetin sonunda gelen öç almak ile ilgili vurgu, Alioğullarına aslında aynı tarafta olduklarını hissettirme amacına yönelik olabilir.

Başka bir rivayette Ebû Hâşim Hz. Ali'nin bir rüya gördüğünü, bu rüyayı Hz. Peygamber'in yorumladığını anlatır. Rüyada mescitte üzerinde koyun kelleleri olan büyük bir sofraya kurulmuştur. Sofraya Hz. Ebû Bekir oturup, az bir şey yiyip kalkar. Sonra Hz. Ömer gelip oturur, uzun bir zaman sofrada kalır, yer, içer ve kalkar. Ardından Hz. Osman gelir, oturur. O da uzun bir süre sofrada kalır, yer, içer ve kalkar. Hz. Osman'ın peşinden Ümeyyeoğulları gelir, sofrada uzun bir süre kalıp yer içerler. Sonra Abdullah b. Abbas, oğlu ve torunları gelirler. Ümeyyeoğullarını kaldırıp kendileri otururlar, sofrada olan her şeyi yerler ve kalkarlar. Ancak Hz. Ali sofradan hiçbir şey yememiştir. Hz. Ali gördüğü rüyayı anlattığında, Hz. Muhammed'in, İslâm'ın Abdullah b. Abbas'ın evladı ile devam edeceğini söyleyip Nur süresinin 55. ayetini okuduğu nakledilmektedir.⁶⁶

Rivayette hilafetin Abbasoğulları ile devam edeceğine dair Hz. Peygamber'den rüya yoluyla onay geldiği anlatılmaktadır. Burada belirtmek gerekir ki rüya bilgi kaynağı olarak kabul edilemez. Zira karşı taraf olan Alioğulları da Hz. Peygamber'in hilafetin sahibinin kendileri olduğunu rüyada bildirdiğini anlatabilirler. Bu alıntıyı almamızın sebebi, Abbâsoğullarının iktidarının meşruiyetini kanıtlamak ve Alioğullarının iktidarda nasibi olmadığını ortaya koyabilmeleri için rüyadan da destek sağlama çabalarını göstermektir.

Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye'de Ebû Müslim el-Horasânî'nin, Muhammed b. Abdullah el-Mehdî dönemine gelinceye kadar Abbâsoğullarının imameti Ali sülalesinden devraldığına inanmaya çağırıldığı kayıtlıdır. Mehdî ise kendi iktidarında imamet ilk baştan beri Abbas'a ait olduğunu savunmuştur. Çünkü o insanların buna en layık olanı ve peygambere en yakın olanıdır. Ondan sonra sırasıyla Abdullah b. Abbas'a, Ali b. Abdullah'a Muhammed b. Ali'ye, İbrahim b. Muhammed'e Ebû'l Abbâs'a, Ebû Ca'fer'e, Mehdî'ye ait olduğunu söylemiş ve ardından bu listeyi Mehdî'nin soyu üzerinden kitabın yazıldığı döneme kadar uzatmıştır.⁶⁷ Ebû Müslim el-Horasânî'nin çağrısının ardından Muhammed b. Abdullah el-Mehdî'nin Abbasoğullarının imametini Abbas soyundan geldiğine dair inançlarını yeniden canlandırması, Abbasî hanedanının meşruiyetini güçlendirmek amacıyla yapılmış bir girişim olarak görülebilir. Mehdî'nin, imamet Abbas soyuna ait olduğunu vurgulayarak, imameti Peygamber'in amcası Abbas'a dayandırması, Abbasoğullarının kendi soyunun önemini ve meşruiyetini vurgulamak için tarihsel bir argüman

⁶⁵ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 186-187.

⁶⁶ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 187.

⁶⁷ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 165.

kullanmaları olarak yorumlanabilir. Böylece, imametin geçmişten günümüze Abbâsî soyundan geldiği iddiası güçlendirilmiş olur.

Abbasoğulları'nın değerini anlatan başka bir rivayete göre Abdullah b. Abbas'ın cenazesi defnedilirken bir takım sıra dışı durumlar yaşanmıştır. Tâif'te vefat eden Abdullah b. Abbâs'ın cenaze namazını İbn Hanefiyye kıldırmıştır. Bu esnada beyaz bir kuş kefeninin içine girip bir daha çıkmadığı için Abdullah b. Abbâs kuşla birlikte defnedilmiştir. Definin ardından yapılan konuşmada Abdullah b. Abbas ümmetin mürekkebi olarak nitelenmiştir. Muhammed b. Ali ise Abdullah b. Abbas'ı "ümmetin rabbanisi" olarak vasıflamıştır. Bu esnada Ali b. Hüseyin'in Abdullah b. Abbâs'ın faziletini içeren bir rivayet naklettiği anlatılır. Buna göre Abdullah b. Abbâs, Resulullah'ın kendisi vefat ettiğinde kabrini beyaz bir bulutun sulayacağını, suyunu üç gün süresince akıtacağını, sonra dağılacığını bildirdiğini anlatmıştır. Bu anlatılanlar o gün aynen gerçekleşmiştir. Kaynağımızda son olarak Fecr suresinin 27-28. ayetlerini hatırlatırcasına İbn Abbas vefat ettiğinde kendisinin Allah'tan razı olarak Allah da ondan razı olduğu halde vefat ettiğini söyleyen bir ses duyulduğu nakledilmektedir.⁶⁸

Bu rivayet, Abbasoğulları'nın faziletini ve dini otoritelerinin önemini vurgulamak için nakledilmiş olsa gerektir. Abdullah b. Abbas'ın cenaze töreninde yaşanan doğaüstü olayları anlatımdan maksat, onun kutsallığını ve Allah'ın onayını aldığını vurgulamak olabilir. Beyaz bir kuşun Abdullah b. Abbas'ın kefeninin içine girmesi ve onunla birlikte defnedilmesi, onun manevi yüceliğine ve Allah'ın rahmetine ulaştığını göstermek için sembolik bir anlatıdır. Ayrıca Abdullah b. Abbas'ın ölümünden sonra yağın yağmur, Allah'ın ona olan rahmetinin bir işareti olarak gösterilmiş olsa gerektir.

Başka bir rivayette ise Hz. Abbas ve oğlu Abdullah'ın Hz. Peygamber'in yanına girdiği, çıkınca Abdullah b. Abbas'ın babasına Hz. Peygamber'in yanındaki ondan da yakışıklı adamı görüp görmediğini sorduğu nakledilmektedir. Hz. Abbas kimseyi görmediğini söyleyerek Hz. Peygamber'e yanında kimin olduğunu sorar. Peygamber (a.s.) de onun Cibrîl (a.s.) olduğunu söyler. Onlar çıkınca Cibrîl (a.s.) de Hz. Peygamber'e onun kim olduğunu sorar. Peygamber'in (a.s.) bu kimsenin amcasının oğlu olduğunu söylemesi üzerine Cibrîl, Abdullah b. Abbas'ın gelecekte hayrı beklenen, ümit edilen kimse olduğunu söyler.⁶⁹ Bu rivayet, Hz. Abbas ve Abdullah b. Abbas'ın manevi yüceliğini vurgulayan bir hikâye olarak sunulmuş gibi görünmektedir. Hz. Peygamber'in yanında Cibrîl'in görünmesi ve Cibrîl'in Abdullah b. Abbas'ın gelecekteki önemini belirtmesi, onun Allah'ın özel bir lütfu olduğunu ve gelecekte topluma büyük fayda sağlayacağını vurgulamak için anlatılmış olsa gerektir.

Başka bir rivayete göre ise Abdullah b. Abbas ölmek üzereyken oğlu Ali'ye birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Abdullah b. Abbas babasından naklen hilafetin Ümeyyeoğullarından sonra onun çocuklarına ait olacağını, yurtlarının da değişeceğini yani Hicaz değil Şam olacağını söyler. Zira Ümeyyeoğullarının bir hedefinin var olduğunu ve onu mutlaka gerçekleştireceklerini bildirir. Ümeyyeoğulları yoldan çıkmış ve haddelerini aşmış halde olsalar da onlara hiçbir zarar vermeyeceklerini nakleder. Son olarak amcaoğulları olan Ali'nin oğullarından sakınmalarını tavsiye eder. Zira onların bir kişinin kendisi yüzünden öldürülmesini gerektiren hareketlerinin var olduğunu söyler.⁷⁰

⁶⁸ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 133.

⁶⁹ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 127.

⁷⁰ *Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*, 130.

4.4. Edebî Literatüre

4.4.1. Hutbelere

İslâm geleneğinde hutbe, Cuma namazı öncesinde veya bayram günlerinde camilerde yapılan dini konuşmalar gibi her türlü törende yapılan konuşmaları ifade etmektedir.⁷¹ Hutbeler, İslâm toplumlarında hem dini ibadetlerin bir parçası olarak hem de siyasi bir araç olarak kullanılmıştır. Bu dini konuşmalar sıklıkla siyasi liderler veya yöneticiler tarafından yapılır ve genellikle toplum üzerinde siyasi etkilerde bulunması beklenir. Hutbelerde seçilen konular, iktidarın meşruiyetini pekiştirmek amacıyla da kullanılabilir.

Çalışma konumuz olan Abbasoğulları ve Alioğulları arasındaki siyasi rekabetin hutbelere de yansımaları görmekteyiz. Bu yansımayı gösteren birkaç örneği aşağıda vermeye çalıştık.

Abbasoğullarından ilk iktidar sahibi/halife olan Ebü'l-Abbas es-Seffâh (ö. 136/754), kendisine yapılan biat törenindeki konuşmasında Hz. Peygamber'e olan akrabalığını vurgulayarak "er-Rıdâ min Al-i Muhammed" sloganındaki kastın kendileri olduğunu ima etmiş ve hutbesinde "...Allah'ın kendilerini Resûlullâh'ın akrabası ve yakınları olmakla koruduğunu, Resûlullâh'ın neslinden getirerek onun pınarından kaynattığını söylemiştir. Resulullah'ı (a.s.) kendilerine düşkün, müminlere karşı merhametli kıldığını ve kendilerini İslâm içinde yüksek bir konuma yerleştirdiğini, Allah'ın müminlere kendilerinin üstünlüğünü bildirdiğini hatırlatmıştır. Müminlere kendilerini sevmeyi farz kıldığını, kendilerine ikramda bulunarak, ganimetlerden ve vergilerden bol pay verdiğini iddia etmiştir.⁷²

Ebü'l-Abbas'ın hutbesindeki "er-Rızâ min Âl-i Muhammed" sloganı sadece Hz. Peygamber ile olan akrabalık bağına vurgulamak değil bununla birlikte Alioğullarına bu işi birlikte yaptıklarına da yapılmış bir vurgudur. Zira Hz. Peygamber'in ailesine itaat dediğimizde ilk akla Hz. Ali ve onun oğulları gelir. Böylece bu slogan topluma da Alioğulları ve Abbasoğullarının aynı tarafta olduklarını hissettirmiştir. Hz. Peygamber'e atıfta bulunması ise toplumun iktidarı daha olumlu bir şekilde algılamasına ve kabul etmesine katkıda bulunur.

Hutbesinin devamında Hz. Peygamber ile olan akrabalıklarına vurgu yaparak Şûrâ suresinin 23., Şuarâ suresinin 214., Haşr suresinin 7. ve Enfâl suresinin 41. ayetlerini okur:⁷³ Abbasoğullarının kendi iktidarını meşrulaştırmak ve hilafetin kendi hakları olduğunu vurgulamak için bu ayetlere başvurarak iktidar otoritesini güçlendirmek istemiş olduğu görülmektedir.

Medine'de Abbasî halifesi Mansur'a karşı isyan eden Alioğullarının lideri olan Muhammed b. Abdullah el-Mehdî (ö. 145/762), irad ettiği ilk hutbesinde Abbasoğullarının hilafet iddialarına yönelik olarak bu dini idare etmeye en layık olanların Muhacir ve Ensar'ın çocukları olduğuna dair diye bir cümle kurar.⁷⁴ Burada Muhammed, ortaya attığı halifenin Ehli Beyt'ten değil, Muhacir çocuklarından olması gerektiği ölçüsüyle ve Abbasoğullarının atası olan Hz. Abbas'ın muhacirlerden olmadığına vurgu yaparak iddiasını güçlendirmek ister.

Sonuç olarak hutbelerin de hem Abbasoğulları hem de Alioğulları tarafından iktidarın meşruiyetini sağlama, toplumu yönlendirme ve halka mesaj iletme amacıyla kullanıldığını söyleyebiliriz.

⁷¹ Mustafa Baktır, "Hutbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/427.

⁷² Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 7/425.

⁷³ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 7/425.

⁷⁴ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 7/558.

4.4.2. Mektuplara

Abbasoğulları ile Alioğulları arasındaki mücadeleler birbirlerine yolladıkları mektuplara da yansımıştır. Bu mektuplarda iki taraf hilafetin kendilerinin hakkı olduğunu çeşitli gerekçelerle savunmuşlardır. Söz gelimi Abbasi Halifesi Mansur'a karşı Medine'de isyan eden Alioğullarının lideri olan Muhammed b. Abdullah, ona yazdığı mektupta babaları Hz. Ali'nin vasi ve imam olduğunu söylemiştir. Hz. Ali'nin çocukları daha ölmemişken Abbasoğullarının hangi sebeple iktidara varis olduklarını sorgulamıştır. Hilafete aday olanların arasında hiçbirinin şeref, nesep, durum ve atalarının şerefi açısından onlara denk olmadığını söylemiştir. Muhammed, kendilerinin lanetlenmiş, kovulmuş ve esir alınıp serbest bırakılmış kimselerin çocukları olmadıklarını söyleyerek hilafete en layık olanın kendileri olduğunu vurgulamıştır. Hâşimoğulları içerisinde kendilerinin yakınlığı kadar Peygamber'e akrabalık açısından yakın kimse bulunmadığını, İslâm'a ilk girenler olduklarını ve kendileri kadar faziletli kimseler bulunmadığını iddia etmiştir. Alioğulları, hilafet hakkının Abbasoğullarına değil kendilerine ait olduğunu öne sürmüştür. Kendilerinin cahiliyyede Resulullah'ın annesi Âmine bnt. Amr'ın, İslâm döneminde ise Resulullah'ın kızı Hz. Fatma'nın evladı olduklarını söyleyerek Allah'ın onları seçtiğini ve İslâm'a ilk girenin babaları Hz. Ali olduğunu vurgulamıştır. Böylece hilafetin kendilerinin hakkı olduğunu belirtmiştir.⁷⁵ Bu mektupla Muhammed, Hz. Peygamber ile olan akrabalık bağı ve İslâm'a ilk girenin babaları Hz. Ali olduğunu öne çıkararak, hilafetin doğal olarak kendilerinin hakkı olduğunu öne sürmüştür.

Muhammed b. Abdullah'a cevap olarak halife Mansur da bir mektup yazmıştır. Mektupta Mansur Hz. Peygamber'in mirasçısının Hz. Abbas olduğunu iddia etmiştir. Bu iddiasını Allah'ın bir kimsenin amcasının yerini ve mertebesini yüksek yaptığıyla savunmuştur. Mansur mektupta Allah'ın kadınları amcalar ve babalar kadar değerli ve akraba olarak saymadığını söylemiştir. Zira Allah, amcayı baba konumunda kabul etmiş ve bir kimseye anne daha yakın olmasına rağmen anneden önce onun adıyla kitabına giriş yapmıştır. Alioğulları'nın dedeleri olan Ebû Tâlib Müslüman olmamıştır. Halife Mansur bu iddiasını desteklemek için yine Kasas suresinin 56. ayetine başvurmuş ve bu ayeti Ebû Tâlib ile ilişkilendirmiştir. Sonra Hz. Peygamber'in "*Ve en yakın akrabalarınızı uyarın*"⁷⁶ ayetine itaat ederek dört amcasını dine davet ettiğini, bunlardan sadece ikisinin cevap verdiğini ve birisinin kendisinin babası (Abbas) olduğunu söylemiştir. Diğer ikisi ise Hz. Peygamber'in davetini reddetmiştir. Bu ikisinden birisinin onun babası (Ebû Talib) olduğuna işaret etmiştir.

Mansur, Muhammed b. Abdullah'ın Ebû Talib'in cehennemde azabı en hafif olan ve kötülerin en hayırlısı olduğunu iddia ettiğini ancak küfrün küçük bir şey olmadığını ve Allah'ın cezasında hafif veya kolay diye bir ayırım olmayacağını, kötülükte hayır bulunmayacağını, Allah'a inanan bir müminin cehennemle (Cehenneme giren dedesi Ebû Talib ile) övünmemesi gerektiğini söylemiştir. Mektubun devamında da Hz. Abbas'ın Hz. Peygamber'in tek mirasçısı ve hacılara su verme işinin Hz. Abbas'a ait olduğu için hilafetin onun evladının hakkı olduğunu iddia etmiştir. Ona göre Hz. Abbas hem Cahiliyye hem de İslâm dönemlerinde din ve dünyaya ait şeref ve fazilet olarak bilinen her şeyin hem varisi hem de miras bırakanıdır.⁷⁷

Bu mektupta Muhammed b. Abdullah'ın kendi babasıyla övünmesine cevap olarak halife Mansur, Ebû Tâlib'in cehennemlik olduğunu iddia ederek kendi babası olan Hz. Abbas'ın

⁷⁵ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 7/566-568.

⁷⁶ eş-Şuarâ' 26/214.

⁷⁷ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 568-571.

üstünlüğünü göstermek istemiştir. Bu mektuptan da anlaşılıyor ki Mansur da iktidarın tek sahibinin kendileri olduğunu savunmak için soyunun Hz. Peygamber ile akrabalık bağı bulunduğuna vurgu yapmıştır. Halife Mansur'un cahiliyye dönemdeki Hz. Abbas'ın mertebesini öne çıkarması, aslında amcaoğullarının arasındaki çekişmelerin büyük oranda olmasa da şahsi bir düzeyde var olduğunu göstermektedir.

Muhammed, Mansur'a yazdığı mektupta Hz. Fatıma'nın Hz. Peygamberimizin kızı olduğu için imametın onların hakları olduğunu, bu yüzden de kendilerinin daha faziletli olduklarını savunmuştur. Mansur ise bu mektuba cevap olarak Muhammed'in dedesi olan Ebû Tâlib'in ahiretteki durumunu hatırlatarak cehenneme giden biriyle övünmenin mümine yakışmadığını söylemiştir.

Mansur mektubunda Hz. Ali hakkında bazı ağır suçlamalarda bulunmuştur. Ona göre Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra hırsıyla ve ısrarla hilafete talip olduğu için Hz. Fatıma'nın hastalanıp ölmesine sebep olan Ali'dir.⁷⁸ Halife Mansur'un bu iddiası oldukça sert ve suçlayıcıdır. Ebû Tâlib'in ahiretteki durumunu hatırlatarak ve Hz. Ali'ye yönelik suçlamalarla Muhammed'in iddialarını zayıflatmaya çalışması bir yana Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma'nın hastalanıp ölmesine sebep olduğunu iddia etmek oldukça ciddi bir suçlamadır ve bu iddiayı desteklemek için sağlam kanıtlar bulunamadığını hatırlamakta fayda vardır. Halife Mansur'un bu tür suçlamaları yapması politik veya kişisel nedenlerle ilişkilendirilebileceği gibi Halifelik makamındaki gücünü pekiştirme isteği de bu suçlamanın nedenlerinden olmuş olabilir.

Yukarıda geçen Muhammed b. Abdullah'ın olsun halife Mansur'un olsun mektupları hilafet mücadelesinin önemli bir parçasını oluşturmakta ve bize iki tarafın da kendi haklılığını kanıtlama çabasını mektuplar yoluyla da sürdürdüğünü göstermektedir.

4.4.3. Şiirlere

Abbasoğullarının halifelik makamının tek mirasçısı ve sahibi olarak Hz. Abbas'ı öne süren iddiaları dönemin edebiyatına da yansımıştır. Müberred şairinin *el-Kâmil fi'l-edeb* adlı şiirler toplamı olan eserde Abbasoğulları Alioğullarına karşı şiir yoluyla iddialarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

Dedeniz ile dedemiz keşke burada bulunsalardı,

Bu hasımlıktan dolayı aralarında tartışsalardı.

Miras, dedenize değil dedemize kalırdı,

Akrabalık ve İslam ile onu sizden alırdı.

Bellidir, bilinir kızın mirastaki hakkı,

Amca çocuklarından Amca daha öncelikli.⁷⁹

Bu şiirde Hz. Abbas ile Hz. Ali'den bahsedilmektedir ve şiir bunların arasındaki hilafetin kime ait olduğu hakkındaki tartışmaları yansıtmaktadır. Şair, Hz. Abbas'ın varis olduğunu kanıtlamak ve iddialarını güçlendirmek için İslâm hukukundaki miras konusuna başvurmuş, ayrıca kızın mirastaki hakkının belirli ve muayyen olduğunu belirtirken, amcanın da amca çocuklarından öncelikli olduğunu ifade etmiştir. Burada kastedilen kız, Hz. Peygamber'in

⁷⁸ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 569-570.

⁷⁹ Müberred, *el-Kâmil [fi'l-edeb]*, 620.

vefatından sonra hayatta kalan Hz. Fatıma'dır. Amca olarak Hz. Abbas, amca çocukları olarak Ebû Tâlib'in oğlu Hz. Ali kastedilmektedir. İslâm hukuk sistemine göre eğer vefat eden birisinin ardında kızı ve amcası kalırsa, kızı miras konusunda birinci derecede hak sahibi değildir, amcası ise baba yerine geçer.⁸⁰ İşte bu nedenle şiirde amcanın mirastaki önceliği vurgulanmış ve Hz. Abbas'ın Hz. Muhammed'in amcası olması nedeniyle hilafetin Abbasoğullarının hakkı olduğu gösterilmek istenmiştir.

Sonuç

Abbasoğulları ve Alioğulları arasındaki mücadele, İslâm dünyasında siyasi ve ideolojik bir çatışmayı temsil eder. Abbasoğulları Emevîlerin hilafetine karşı olan yalnız bir grup değillerdi. Emevîlerin yönetimine karşı olan, sosyal ve ekonomik adaletsizlikten rahatsız olan başka topluluklar da vardı. Bunların arasında Alioğulları ve Acemîler bulunuyorlardı. Dolayısıyla Abbasî devletinin kurulması sadece Abbasoğullarının değil aynı zamanda Alioğulları ile Acemîlerin desteğiyle gerçekleşmişti. Böylece 750 yılında Abbâsî Halifeliği kurulmuş ve iktidarlarını Hz. Peygamber'in amcası Abbas'a dayandırarak meşrulaştırmışlardır. Bu dönem, İslâm dünyasında önemli bir çağı işaret ederken, Alioğulları ise Hilafetin Hz. Peygamber'in soyundan gelmesi gerektiğini savunarak Abbasoğullarının meşruiyetini sorgulamışlardır.

Abbasoğulları ile Alioğulları arasındaki mücadeleler, dini metinlere de yansımıştır ve çeşitli şekillerde tefsirlerden hadislere, mektuplardan hutbelere kadar geniş bir yelpazede yer almıştır. Bu mücadelelerin sonucunda, kaynakların incelenmesiyle, bazı uydurma hadislerin dahi türetildiği, Abbasoğullarının yazarları, şairleri hilafetin kendi hakları olduğuna dair iddialarını destekleyen yazılar ve şiirler kaleme almaya yönlendirdikleri söylenebilir.

Abbasoğullarının siyasi meşruiyetlerini sağlamak için tarihsel ve dini argümanları manipüle ettikleri ve bu manipülasyonların siyasi propaganda aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Abbasoğulları, özellikle Emevîlerin ardından gelen siyasi otorite olarak kendilerini meşrulaştırmak için Hz. Peygamber'in soyuna dayanma iddialarını ön plana çıkarmışlardır. Onlara göre hiç kimse şeref, hâl ve atalarının şerefi bakımından kendilerine denk değillerdi. Buna karşın Alioğulları da benzer delillerle hilafetin kendi hakları olduğunu savunarak siyasi muhalif rolü sergilemişlerdir.

Abbasoğulları ile Alioğulları arasındaki bu mücadele, İslâm dünyasının tarihindeki siyasi karmaşıklıkları ve çatışmaları anlamak için önemli bir örnektir. Bu çalışma ile günümüzde de siyasi çekişmelere dinî argümanların delil olarak kullanılması anlayışının tarihi derinliklerinin olduğu görülmüştür. Son söz olarak özellikle tefsir ve hadis ilmi gibi Kur'an'ın anlaşılmasına hizmet etmesi gereken dinî disiplinlerin siyasete malzeme olarak kullanılması gibi bir yanlış alışkanlığın tarihte var olduğu ve ne yazık ki günümüzde de devam ettiği gerçeği ile karşı karşıya kaldığımızı söylemek mümkündür.

Kaynakça

Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *Tefsîru 'Abdurrezzâk*. thk. Mahmûd Muhammed Abduh. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.

⁸⁰ Koçak, *Abbasiler'in Kuruluş Döneminde Abbasiyyun-Talibiyyun Mücadelesi*, 63.

- Abdülkâhir el-Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahman b. Muhammed el-. *Dercü'd-dürer fî tefsîri'l-'âyi ve's-süver*. thk. Tal'at Salâh el-Ferhân, Muhammed Edîb Şekûr Emrîz. 2 Cilt. Amman: y.y., 2009.
- Ahbâru'd-devleti'l-Abbâsiyye ve fî ahbâri'l-Abbâs ve veledih*. thk. Abdülazîz ed-Dûrî. Beyrut : Dâru't-Tal'fa, 1971.
- Azimli, Mehmet. "Abbasiler Dönemi Muhammed en-Nefsu'z-Zekiyye ve Kardeşi İbrahim'in İsyanı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/2 (2008), 55-74.
- Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayını, 2013.
- Baktır, Mustafa. "Hutbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/425-428. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bastî, Ebû Muhammed b. İshak b. İbrahim el-. *Tefsîru İshâk el-Bastî*. b.y.: y.y., 1443.
- Başaran, Selman. "İbn Arrâk, Ebü'l-Hasan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/318-319. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b Yahya b. Câbir. *Ensâbü'l-eşraf*. Beyrut: Klaus Schwarz Verlag, 2002.
- Bozkurt, Nahide. "Alioğullarının Siyasal İktidar İstencinde - Abbasiler Dönemi - İlk Mücadelesi Muhammed en-Nefsu'z-Zekiyye'nin İsyanı". *Dini Araştırmalar* 5/13 (2002),109-118.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Züheyr en-Nâsır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2006.
- Büyükkara, Mehmet Ali. *İmamet Mücadelesi ve Hâsimoğulları İlk Şiîler: Hicrî İkinci Asır*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2020.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Arap-İslâm Siyasal Akli*. çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: Kitabevi Yay., 2. Basım, 2013.
- Dâvûd, Nebîle Abdulmunim. *Neş'etu's-Şîati'l-İmâmiyye*. Beyrut: y.y., 1986.
- Dîneverî, Ebû Hanîfe Ahmed b. Davud b. Venend. *Ahbâru't-tivâl*. Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Hazret-i Ebû Bekir*. İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi (Âmidî Matbaası), 1928.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2018.
- Gökalp, Yusuf. *Zeydilik ve Yemen'de Yayılışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Hakyemez, Cemil. "Abbasî Devletine Yönelik Ali Oğulları veya Şiî Tehdidi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (2010), 327-341.
- Humphreys, R. Stephen. *İslam Tarih Metodolojisi*. çev. Fuat Aydın-Murtaza Bedir. İstanbul: Litera Yay., 2004.
- İbn Arrak, Ebü'l-Hasen Nûruddîn (Sa'düddîn) Alî b. Muhammed b. Alî el-Kinânî ed-Dîmeşkî. *Tenzihü's-şerîati'l-merfû'a 'ani'l-ahbâri's-şeni'ati'l-mevzû'a*. Kahire: Mektebetü'l-Kahire, ts.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî. *Tefsîru'l-Çur'âni'l-'Aazîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 13 Cilt. b.y.: y.y., 1998.

- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî. *el-Maarif*. Kahire : Dâru'l-Maarif, 1981.
- İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zührî. *Kitabü't-Tabakati'l-kebir*. b.y., y.y., ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *Kitâbü'l-mevzuat*. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1983.
- Kandemir, M. Yaşar. "el-Mevzûât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/496-498. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Kesler, Muhammed Fatih. "Mücâhid b. Cebr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/442-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Koçak, Yusuf. *Abbasiler'in Kuruluş Döneminde Abbasiyyun-Talibiyyun Mücadelesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Köksal, Mustafa Asım. *İslam tarihi : Hazreti Hüseyin ve Kerbela faciası*. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama, 1979.
- Köse, Mustafa. "Abbasilerin Dini/Siyasi Meşruiyet Arayışları ve Tarihin Tahrifi". *Kahramanmaraş Sütçü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (Aralık 2020), 133-165.
- Mes'udî, Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali. *Mürûcü'z-zeheb: (Altın Bozkırlar)*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2004.
- Mucâhid b. Cebr, Ebû'l-Haccâc Mucâhid b. Cebr el-Kureşî. *Tefsîru Mucâhid*. thk. Muhammed Abdu's-Selâm Ebu'n-Nîl. Mısır: Dâru'l-Fikr İslâmî Hadisî, 1989.
- Mukâtil b. Suleymân, Ebu'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. thk. Abdullâh Mahmûd Şehâte. 5 Cilt. Beyrut: y.y., 2002.
- Muslim, Ebu'l-Hasan Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâit-Turâssi'l-Arabî, 1955.
- Müberred, Ebü'l-Abbas Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. 'Umeyr el-Ezdî es-Sümâlî. *el-Kâmil [fi'l-edeb]*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1869.
- Müzahim, Ebü'l-Fazl el-Minkârî et-Temîmî Nasr b. *Vak'atü Siffîn*. Kahire: el-Müessesetü'l-'Arabîyyeti'l, 1981.
- Özdemir, Öznur - Uysal, Şule Yüksel. "Abbâsî İktidarının Meşruiyet Aracı Olarak Ahbâru'l-Abbâs Ve İslâm Tarihçiliği Açısından Değeri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/1 (31 Mart 2021), 293-322.
- Özkan, Halit. "Süyûtî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/188-198. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Sarıçam, İbrahim. *Emevî-Hâşimî İlişkileri İslâm Öncesinden Abbasiler Dönemine Kadar*. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Sarıçam, İbrahim - Öz, Mustafa. "Hâşim (Benî Hâşim)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/403-405. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr. *el-Leâli'l-masnû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevzu'a*. Beyrut : Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.

- Suyûtî, Hâfız Celâleddîn Abdurrahman. *Halifeler Tarihi*. çev. Onur Özatağ. İstanbul: Ötüken Yay., 2. Basım, 2015.
- Taberî, Ebû Cafer b. Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. Kahire: Daru'l Maarif bi-Mısr, 1708.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-. *Câmi'ü'l-beyân fî te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 2000.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali en-Nîsâbûrî el-. *et-Tefsîru'l-basît*. b.y.: y.y., 1430.
- Vâkidî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer el-. *Hiz. Peygamber'in (s.a.v) Savaşları*. İlk Harf Yayınevi: y.y., 2016.
- Yahya b. Sellâm, Ebû Zekerriyya Yahya b. Sellâm el-Kayravânî. *Tefsîru Yahya b. Sellâm*. thk. Hind Şelebî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi. *İslâm Tarihi Dersleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- Watt, W. Montgomery. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara: Sarkaç Yayınları, 2020.
- Wellhausen, Julius. *Arap Devleti ve Sukutu*. çev. Fikret İşıltan. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, 1963.

Summary

It is known that there have been contentions between Arab tribes from time to time throughout history. The Umayyad and Hashimite contention within the Quraysh tribe, which has existed since the early periods, is one of the most well-known examples of these. The contentions between the descendants of Abbas, the uncle of the Prophet and Ali, the son of Abu Talib, who belonged to the Hashimites, are not very well known. Especially after the establishment of the Abbasid State, there was a deep political conflict between these two cousins. The Abbasids took over the caliphate by ending the rule of the Umayyads, and to legitimize this rule, they based their lineage on the lineage of Abbas, the uncle of the Prophet. On the other hand, the descendants of Ali also emphasized elements such as his being the son and son-in-law of Muhammad's uncle. Thus, with the Abbasid coming to power, a process of contention with various reflections emerged between the Abbasids and the Aliids. This article examines the competition between the Abbasids and the Aliids after the Abbasids took over the Umayyad power. It particularly highlights how this rivalry was reflected in texts in the Islamic world; it investigates how these rivalries were addressed and interpreted in tafsir, hadith, books written for special purposes, and sermons. One of the main objectives of the article is to reveal how the Abbasids used historical and religious arguments to ensure their political legitimacy. The Abbasids strategically used religious and historical arguments to consolidate their power and strengthen their legitimacy. The contentions between the Abbasids and the Aliids were reflected in the commentaries; some verses in the Quran, especially verse 56 of the Surah al-Qasas, were subject to interpretations reflecting these contentions. The issue of guidance in the verse was interpreted in the context of the two uncles of the Prophet Muhammad, and especially in some commentaries written during the Abbasid rule, this verse was used as evidence for the superiority of the Abbasids. These contentions were also reflected in the texts containing the narrations transmitted from the Prophet. In such narrations, especially in sources containing fabricated narrations, it has been emphasized in various contexts that both sides have the right to the caliphate, and the lie that the Prophet said that his rivals did not have the right to the caliphate has been fabricated. The conflicts between the Abbasids and the Aliids have been reflected in sermons, letters and poems, in addition to commentary texts and fabricated narrations. In these texts, the parties put forward their own honor and superiority and emphasized that the caliphate was their right, while stating that the other side was worthless and did not have a share of the caliphate. As a result of this study, it has been seen that historical competition and conflicts have had various effects on the political, religious and cultural development of the Islamic world. It has been proven through historical examples that religious references have been used as evidence in political conflicts and ideological clashes. In this context, different interpretations in texts and historical narratives have been an effective reference tool in political and ideological conflicts. The article also reminds us that such events in the historical process do not remain in history, but are reflected in current conflicts and have repercussions on today's political and cultural conflicts.